

El descobriment titubejant dels processos d'internacionalització

Armand Mattelart

Els anys setanta van marcar un gir en el pensament comunicacional sobre els processos d'internacionalització en relació amb la democràcia. Es van plantejar, fins i tot, més preguntes que respostes. L'Informe MacBride cristal·litza parcialment aquest gir. Més enllà dels canvis, les carències i una certa *ambigüitat esquizoide*, com afirmava Herbert Schiller, el mèrit més destacable de l'Informe és el d'existir. És la primera vegada que un document, legitimat des d'una institució del sistema de les Nacions Unides, confereix visibilitat als desequilibris estructurals en el camp de la comunicació i, alhora, proposa algunes pistes per compensar-los. En donar visibilitat als "problemes de comunicació", l'Informe ofereix al gran nombre d'iniciatives paral·leles que la Unesco va emprendre en els mateixos anys setanta una possibilitat de lectura en clau comuna. N'és un bon exemple la sèrie de conferències regionals sobre polítiques culturals acordades a la conferència sobre aquest tema que tingué lloc a Venècia el 1970, és a dir abans que s'entreviéss el debat central sobre el Nou Ordre Mundial de la Informació i de la Comunicació. També és el cas de les conferències sobre les polítiques de comunicació. Aquesta lectura articulada exposa el desplegament d'un cos coherent de principis bàsics d'una regulació democràtica dels dispositius de la comunicació a través de les polítiques públiques i dels drets a la comunicació com a materialització de la Carta dels Drets Humans –fins i tot si aquestes nocions són relativament vagues. En descàrrec seu, es podria al·legar que la feina de la Comissió reflecteix l'estat de la reflexió jurídica alternativa, aleshores encara a les beceroles, la qual cosa prova la dificultat que persisteix

Armand Mattelart

Professor emèrit en Ciències de la Informació i de la Comunicació de la Universitat París 8, França

avui per definir l'aposta en aquest camp.

En aquells anys setanta, les veus descartades fins al moment dels hemicicles internacionals es van fer sentir sobre l'ordenament del món, tant pel que fa als aspectes econòmics com comunicacionals. No és possible aïllar l'Informe del rerefons geopolític que legitima la irrupció d'una altra visió del món diferent de la que coneixia la Unesco des dels anys cinquanta. De manera general, es pot dir que l'entrada en l'era postcolonial va significar l'aparició a l'espai internacional de l'*actor* Tercer Món. El que comença a esquarterar-se és el paradigma evolucionista del tàndem desenvolupament/subdesenvolupament i el seu concepte informacional i lineal d'història, estrany a la idea de la diversitat i de la creativitat de les cultures. La crisi del retorn de la vella ideologia del progrés subratlla la crisi dels esquemes de la comunicació-modernització per la difusió de les innovacions a partir d'un centre civilitzador que havien estat les referències dels enginyers i planificadors socials de la Unesco durant més de dos decennis. D'altra banda, el pes excessiu que adquireix, en l'obertura de les discussions sobre l'intercanvi desigual, la qüestió dels fluxos de notícies de les grans agències de premsa, es deu a esdeveniments històrics que han precipitat la presa de consciència. Un exemple d'això el trobem amb el que va succeir durant els primers anys setanta al Xile de Salvador Allende, on Associated Press i United Press International van tenir un paper protagonista en les campanyes en contra de les reformes de la Unitat Popular. No és casualitat que s'escollís el xilè Juan Somavia, fundador de l'Institut Llatinoamericà d'Estudis Transnacionals (ILET), amb seu a la ciutat de Mèxic, per participar a la Comissió MacBride en els anys posteriors al cop d'Estat del general Pinochet. El seu Institut va ser un laboratori d'idees en harmonia amb un projecte de Nou Ordre Mundial de la Informació i de la Comunicació.

Les reaccions a l'Informe van estar a l'altura de la *revelació* dels "problemes de comunicació". Intolerància dels Estats Units, que defensaven la seva vella doctrina del *free flow*. Oportunisme de la Unió Soviètica, que instrumentalitzava les demandes legítimes del moviment dels No Alineats a favor d'un nou ordre per reafirmar la seva política de tancament de les pròpies fronteres. L'enfrontament entre les dues superpotències va reduir el debat a un dels diversos fronts de la Guerra Freda. No menys importants eren els interessos que movien les tendències dels Països No Alineats en les seves reivindicacions; alguns dels seus components van aprofitar la demanda d'un nou ordre internacional com a coartada per tapar les violacions de la llibertat d'expressió en el seu propi territori. Finalment, si bé les organitzacions corporatives ben aviat van prendre consciència de la necessitat d'organitzar-se per oposar-se a la idea de regulació i de política pública, s'observa, en canvi, l'absència d'una acció estructurada de la societat civil organitzada. Això es deu principalment al fet que la visió dominant sobre la *comunicació* en les forces de canvi és, en essència, instrumental.

Una llegenda negra s'ha teixit a l'entorn de l'Informe i del tema del NOMIC. Fins i tot avui, al si de la Unesco, n'hi ha pocs que gosin recordar aquests antecedents. Es tracta d'un tabú que ha paralitzat la possibilitat d'un retorn crític sobre el passat i les seves contradiccions. Segueix impedit que s'aprecii en el seu valor just aquest moment pioner i original de la construcció de la llarga memòria de les lluites per la democratització de la comunicació. El període d'hibernació de la idea de política pública i d'apogeu paral·lel de la *autoregulació* per virtut del mercat i de la tècnica als anys de la desregulació i les privatitzacions salvatges ha contribuït a aquesta tasca del que caldria anomenar una *tabula rasa* epistemològica. El mínim que es pot dir és que el retorn de la delegació nord-americana a la Unesco el 2003 després de disset anys d'absència no afaforeix la desaparició de la hipoteca.

Ha calgut esperar als inicis del nou segle, amb el trencament de les promeses del model ultraliberal i als senyals emesos per les noves forces de resistència, perquè ressorgeixin en els debats internacionals els conceptes de *drets a la comunicació* i de *polítiques públiques*. Les veus que els defensen s'han anat

multiplicant a mesura que s'estructuraven les estratègies dels moviments socials i de les coalicions professionals. S'han multiplicat també els llocs institucionals en què s'estableix el sentit d'aquests conceptes que han acabat per nuclear les negociacions sobre l'excepció cultural i la diversitat cultural, la societat de la informació o la gestió dels béns públics comuns. Les discussions pas a pas sobre els articles de les convencions, declaracions i plans d'acció que busquen sostreure la informació, la cultura i el coneixement a l'imperi de la mercaderia i de les finances prenen cada vegada més un caràcter jurídic i tècnic, i prefiguren les lluites culturals del nou segle. Amb tot, no per això ha desaparegut l'argumentació maniquea en els cercles que s'oposen a la idea de regulació democràtica. Més que mai, des de totes les latituds s'insisteix a assimilar allò públic a la censura i al control de les ments.

Si els actors reticulars de la societat civil organitzada aconsegueixen que s'escollin cada vegada més les seves *diverses veus* des de *molts mons* en els debats internacionals, també intenten, sobre el terreny, contrarestar la relació asimètrica entre la ciutadania i els nous o antics dispositius de l'hegemonia cultural i informacional. Així, a les palpentes, han començat a imaginar formes inèdites i permanents de contrapoder democràtic en l'àmbit nacional i local, a través de la construcció d'una força èticomoral en contra de l'apropiació indeguda de l'esfera pública per la lògica de concentració politicofinancera.